

Vestigii medievale timpurii din județul Satu Mare

Ioan Stanciu

Sunt prezentate cu ocazia de față câteva descoperiri medievale timpurii făcute pe teritoriul județului Satu Mare, fără excepție menționate deja în literatura de specialitate, fără a fi fost însoțite însă de o analiză detaliată și mai ales, fără desenele materialului (ceramică), acolo unde este cazul și ale complexelor arheologice cercetate. În parte este vorba despre ceramică recoltată în urma unor periegeze (Acâș, Rădulești) sau descoperită întâmplător (Dindești); merită însă o atenție sporită materialul obținut în cursul unor cercetări sistematice (Lazuri - Râtul lui Bela, Culciu Mic, din locuința parțial cercetată la Sanislău și cu prioritate cel din locuința integral dezvelită la Culciu Mare).

1. ACÂȘ - Râtul lui Veres (com. Acâș)¹

Așezare situată pe malul stâng al Crasnei, lângă moara din localitate. De la suprafața solului au fost culese fragmente din pereții și marginile unor oale lucrate la roară înceată (pl. V/10-14). Pastă degresată cu microprundiș, arsă uniform, la brun și cenușiu. Ornament: fascicule de linii orizontale drepte sau vălurite; într-un caz a fost decorată și suprafața interioară a marginii (pl. V/3). Se păstrează la Muzeul Județean Satu Mare, neinventariate (LAZIN, HEP 1990, nr. 1, p. 79).

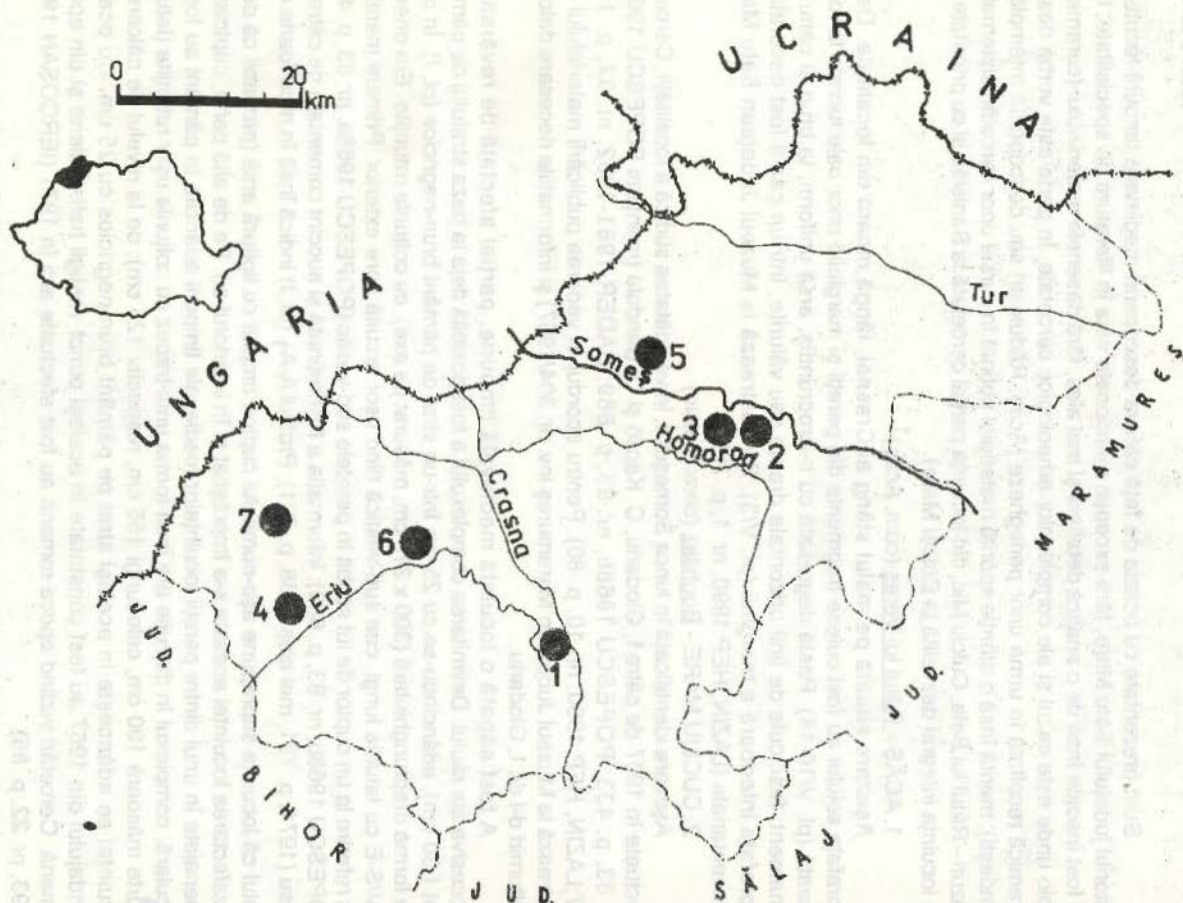
2. CUCLIU MARE - Boghilaz (com. Culciu)

Așezare identificată în lunca Someșului, în vecinătatea sudică a localității. Cercetări efectuate în 1967 de către I. Glodariu, C. Kacsó și O. Bandula (menționi POPESCU 1968a, nr. 83, p. 433; POPESCU 1968b, nr. 83, p. 689; BADER 1981-1982, nr. 32, p. 156-157; LAZIN, HEP 1990, nr. 10, p. 80). Pentru acordul în vederea publicării materialului (se păstrează la Muzeul Județean Maramureș inv. nr. 304/1967) și informațiile necesare datorez mulțumiri d-lr. I. Glodariu.

A fost săpată o locuință medievală timpurie, parțial afectată de revărsările succesive ale râului. Delimitarea complexului a fost posibilă deja la baza stratului de pământ arat (-30 cm), adâncindu-se cu 25 cm într-un strat de pământ brun-negricios (pl. I). În plan are formă dreptunghiulară (300 x 215 cm, măsurat pe axe), cu colțurile rotunjite. Era orientat N-V-S-E cu laturile lungi, cea sud-vestică fiind ușor arcuită spre exterior. Primele mențiuni fac referire la un cuptor de lut scobit în peretele sud-vestic (POPESCU 1968a, nr. 83, p. 433; POPESCU 1968b, nr. 83, p. 689); informația a fost reținută și succint comentată de către M. Rusu (1971, p. 721, mai ales n. 38, p. 721). Profilul A-A₁ (pl. I) indică însă în mod foarte clar faptul că locuința suprapune așa-numitul cuptor, umplut cu lipitură arsă (probabil că după dezafectarea locuinței aceasta s-a împrăștiat și în interiorul ei). Pe de altă parte, cuptoarele amenajate în unul dintre pereții locuințelor medievale timpurii adâncite în pământ au formă circulară, complexul în discuție are însă forma unui trapez cu colțurile ușor rotunjite (laturile scurte măsoară 100 cm, cele lungi 155 cm, respectiv 125 cm); de la nivelul de călcare al locuinței se adâncește în același strat pe pământ brun-negricios cu 25 cm. Cu ocazia sondajului din 1967 au fost constatate în același punct vestigii hallstattiene și din epoca romană. Cercetări vizând epoca romană au fost efectuate aici în 1971 (IERCOȘAN 1992-1993, nr. 22, p. 85).

Legătura dintre groapa descrisă și locuința medievală timpurie este cu totul improbabilă. Astfel de gropi, cu pereții lutuiți și arși, formă și dimensiuni foarte apropiate celor ale gropii de la Culciu Mare, cu aceeași orientare nord-sud a axei lungi se cunosc în majoritatea așezărilor din nord-vestul României în care au fost întreprinse săpături și pot fi datate în epoca romană imperială târzie: Panic, jud. Sălaj (inedit, informație de la Al. V. Matei), Lazuri - Lubi Tag, jud. Satu Mare (menționi STANCIU 1994b; STANCIU 1995; STANCIU 1996), Satu Mare - Pădurea Noroieni (BADER 1975, p. 39), Orașul Nou, jud. Satu

Fig.1. Vestigii medievale timpurii din județul Satu Mare

Mare (LAZIN 1978), Lăpușel, jud. Maramureș (inedit). De altfel, chiar la Cuciu Mare, în același hotar sudic al localității (punctul Zöldmező) au fost cercetate câteva gropi de acest tip (informație dr. I. Glodariu), foarte probabil contemporane locuințelor din epoca romană identificate aici. Gropile de acest tip (probabil vetre în groapă) sunt mai bine cunoscute la nord de Tisa Superioară (KOTIGOROŠKO 1995, p. 116).

Inventarul locuinței medievale timpurii constă doar în fragmente ceramice, aparținând la cca. 19 vase. Marea majoritate au fost lucrate la roata înceată (63 %), un procent de 21 % îl reprezintă vasele care au fost modelate pe o roată cu turație rapidă, restul (16 %) aparținând unor vase lucrate cu mâna. Un calcul statistic care să țină cont de numărul fragmentelor sorește procentajul categoriei lucrată la roata înceată (75 %), însă raporturile cantitative dintre cele trei categorii se păstrează (lucrată la roata rapidă 15,50 %, lucrată cu mâna 9,50 %).

Ceramica lucrată la roata înceată (pl. I/1-3, 6; pl. II; pl. III; pl. IV/3,4). A fost atent modelată, fragmentele de margini și funduri indică vase perfect simetrice. Pastă compactă, degresată în marea majoritate a cazurilor cu microprundiș, vizibil și pe suprafața vasului (din 25 fragmente doar în 4 cazuri microprundișul se asociază cu o cantitate mică de cioburi pisate). Ardere adeseori incompletă, în nuanțe de brun, cenușiu, cărămiziu; frecvent există diferențe de culoare între miez, suprafața interioară și cea exterioară a vaselor. Uneori, mai ales în zona fundului apar urme de ardere secundară. Sunt reprezentate exclusiv oale de mărime mijlocie și mică, cu diametrul maxim situat în jumătatea superioară a înălțimii, iar diametrul gurii sensibil mai mare decât cel al fundului. Ornament: fascicule de linii orizontale trasate în val, uneori dispuse alternativ cu fascicule de linii orizontale drepte, linii simple, vârlute sau drepte, distanțate, realizate cu un vârf mai gros; val unghiular situat imediat sub buză, trasat în pasta crudă probabil cu degetul (pl. III/2).

Ceramica lucrată la roata rapidă (pl. I/4; pl. IV/1, 2, 5). Pastă degresată cu nisip, uneori apar însă și pietricele. S-au păstrat doar funduri de oale, caracterizate prin canelurile pronunțate de pe suprafața interioară; uneori pe suprafața exterioară a fundului sunt vizibile urmele tăierii cu sfoara de pe discul roții (pl. IV/1). Este posibil ca unele fragmente de margini și pereți cu grosimea mică să aparțină unor oale lucrate la roata rapidă, canelurile generate de turația rapidă a roții fiind însă netezite înainte de ardere (pl. III/10; pl. II/7,8). Ardere foarte bună, uniformă, la brun, cărămiziu, mai rar cenușiu. Ceramica lucrată cu mâna (pl. I/5; pl. IV/6,7). Pastă grosieră, deși relativ compactă, degresată cu macropundiș ori cioburi pisate. Ardere incompletă, neuniformă, miezul este negru-cenușiu iar suprafețele sunt brune sau cărămizii. S-au păstrat doar câteva funduri de oale.

3. CULCIU MIC - Völgy-Hát (com. Culciu)

Oală întregibilă găsită în cursul cercetărilor din 1973, efectuate în acest punct de către T. Bader (Secțiunea III, la -47 cm); nu cunosc alte detalii despre contextul în care a fost găsită (pl. IV/8). Este lucrată cu mâna, iar marginea - foarte probabil - ajustată la roată. Pastă grosieră, conține cioburi pisate și pietricele. Ardere relativ bună, uniformă (cărămiziu cu mici pete cenușii, pe suprafața interioară a marginii apare o bandă cenușie). Înălțime: 15,7 cm; diametrul gurii: 13,2 cm; diametrul fundului: 11,6 cm. Formă ușor bitronconică, cu marginea slab evidențiată. Pe linia diametrului maxim și sub buză a fost trasată în pasta crudă câte o linie orizontală lată. Se păstrează la Muzeul Județean Satu Mare, neinventariată.

4. DINDEȘTI (com. Andrid)

Ca descoperire izolată, din perimetrul localității provine o oală de dimensiuni mici (înălțime: 11 cm; diametrul gurii: 9,3 cm; diametrul fundului: 5 cm; pl. V/15), menționată de LAZIN, HEP 1990, nr. 14/c, p. 80. A fost lucrată la roata înceată, din pastă ce conține microprundiș. Bine arsă, aproape uniform (negru-cenușiu). Linia diametrului maxim se află ușor deasupra înălțimii, marginea este ușor răsfrântă spre exterior, pornind direct din corpul vasului. Ornament: în jumătatea superioară, fascicul de linii trasate în val unghiular, încadrat de linii orizontale drepte.

5. LAZURI - Râtul lui Béla (com. Lazuri)

Așezare situată în marginea nord-vestică a localității, pe un teren plan. Cercetări sistematice efectuate de către Gh. Lazin (Muzeul Județean Satu Mare) între 1974-1977, 1979-1981 (LAZIN 1981-1982, n. 2, p. 137). Vestigiile preistorice, Latene, din epoca romană și medievală timpurie au fost făcute cunoscute doar în mică măsură. În campania 1979, în Secțiunea III, a fost cercetată o locuință medievală timpurie, adâncită în pământ, dispunând de o vatră din lut ars, fățuită (diametru 95 cm). Se remarcă bogăția inventarului, deoarece alături de ceramică au fost găsite un cerceș de bronz cu corpul semilunar și pandantiv stelat (pl. VII/15), împreună cu un brăzdar de fier pentru plug (LAZIN 1981-1982). Au fost publicate doar cele două piese de metal. În depozitul Muzeului din Satu Mare, cel puțin până la ora actuală, n-a fost posibil să regăsim ceramica recoltată din acest complex. Din stratul de cultură (secțiunea IV/1980) provin alte fragmente ceramice. Au aparținut unor oale lucrate la roata înceată (pl. VII/1-6, 10-13) sau cu turația rapidă (pl. VII/7, 9, 14), din pastă degresată cu nisip, compactă, uniform arsă (nuanțe de cenușiu și cărămiziu). Pe fragmentele lucrate la roata rapidă (inclusiv dintr-o margine de oală) sunt vizibile pe partea interioară canelurile datorate turației rapide a roții. Fragmentele de margini se caracterizează prin buze trapezoidale în secțiune, tăiate drept și accentuat răsfrânte spre exterior. Ornamentul apare pe fragmentele de pereți: linii incizate, simple sau fascicule orizontale drepte ori vălurite, uneori ultimele două motive fiind asociate.

6. RĂDULEȘTI (com. Craidorolt)

Probabil așezare. În grădina localnicei Țurcaș Floare au fost găsite fragmente ceramice provenite de la vase lucrate cu roata înceată, din lut degresat cu microprundiș, ornamentate cu fascicule de linii orizontale trasate în val sau linii simple (pl. V/8, 9; mențiune LAZIN, HEP 1990, nr. 23, p. 82).

7. SANISLĂU - Drumul spre Horea (com. Sanislău)

Așezare situată în stânga drumului dintre localitățile Sanislău și Horea, la 1 km N-V de Sanislău (pl. VI/2). Lucrările vizând excavarea unui șanț pentru drenaj au afectat o așezare neolitică, suprapusă de una medievală-timpurie. În iulie 1987, N. Iercoșan (Muzeul din Carei) a săpat o suprafață de 10 x 2 m, amplasată pe fațada sudică a unei margini de dună, în porțiunea pe care la suprafața solului apare majoritatea materialului preistoric. Așezarea medievală timpurie se întinde spre vest în raport cu locul sondajului. Mențiune LAZIN, HEP 1990, nr. 24/b, p. 82. Toate informațiile mi-au fost puse la dispoziție de către autorul sondajului, dl. N. Iercoșan, căruia îi mulțumesc și cu acest prilej.

Pe fundul secțiunii menționate a fost identificată o mică porțiune dintr-o locuință (latură ce măsoară 270 cm), probabil de formă dreptunghiulară, cu colțuri rotunjite, orientată N-S cu laturile mai lungi. De la adâncimea la care a fost delimitat (-62 cm), complexul se adâncește în stratul neolitic cu maximum 25 cm. Cel puțin în apropierea lui pare să existe un strat de cultură medieval timpuriu, gros în medie de 30 cm (pl. VI/1).

Deși nu a fost cercetată nici măcar o treime din suprafața locuinței, inventarul (ceramică) este relativ bogat (se păstrează la Muzeul din Carei, inv. nr. 7591-7601). Ceramică lucrată la roata înceată (pl. V/3-7; pl. VI/5-7). Este preponderent cantitativ, fără excepție pasta a fost degresată cu nisip. Bine arsă, în nuanțe de brun, cărămiziu sau cenușiu. Au fost găsite fragmente de funduri, din pereții unor oale și un singur fragment de margine, ușor răsfrântă spre exterior, cu buza tăiată drept (pl. V/7). Ornament: fascicule de linii orizontale trasate în val, uneori asociate cu fascicule de linii orizontale drepte: linie simplă, incizată adânc în zona fundului (pl. VI/7). Ceramică lucrată cu mâna (pl. V/1, 2). Mai puțină, are pasta grosieră, degresată cu cioburi pisate. Incomplet arsă, neuniform, în nuanțe de brun sau cenușiu. Două fragmente de margini par să reprezinte același tip de oală (pl. V/1, 2). Fusaiole globulară din lut fin, modelată cu mâna, bine arsă (negru-cenușiu); suprafața piesei a fost lustruită ușor (pl. VI/3; diametrul: 4 cm; înălțime: 3,5 cm). Fusaiole lucrată din lut fin (cenușiu-închis), ajustată la roată, formă bitronconică (pl. VI/4; diametrul:

3,5 cm; înălțime: 2,5 cm); este ornamentată simetric pe cele două jumătăți cu câte o linie dublă, incizată în zig-zag. În umplutura locuinței au fost găsite și câteva fragmente de zgură de fier. LAZIN, HEP, 1990, nr. 24/b, p. 82 presupun, pornind de la ceramică, existența unor orizonturi cronologice distincte (sec. VI-VII și VIII-IX), însă date sigure în acest sens nu există.

Stadiul cercetării epocii medievale timpurii în spațiul nord-vestic al României nu oferă suficiente puncte de sprijin efortului de a data mai strâns vestigiile acestei perioade, fiind cunoscut și faptul că în majoritatea situațiilor demersul se sprijină doar pe ceramică². În cazul de față ies din discuție fragmentele ceramice descoperite la suprafața solului (Acăș, Rădulești), a căror semnificație nu poate depăși concluzia referitoare la existența unor obiective medievale timpurii (foarte probabil așezări) în punctele respective.

O analiză insistentă reclamă ceramica descoperită în locuința de la Culciu Mare - Boghilaz. Cu mai mult timp în urmă M. Rusu a oferit contextul ceramic de aici, alăturat altor descoperiri, ca exemplu pentru o posibilă pătrundere dinspre nord-vest a unui grup masiv de slavi, spre sfârșitul sec. VII sau în sec. VIII (RUSU 1971, p. 720-721). Ceramica din inventarul locuinței a fost menționată împreună cu „... ceramică similară cu cea de tip Praga...” (RUSU 1971, n. 38, p. 721). Astfel de ceramică, lucrată cu mâna și asociată cu mai mulți vâlătuci de lut ars, a fost realmente găsită la Culciu Mare, însă în punctul Zöldmező (Secțiunile V și Vb din 1967, Muzeul Județean Maramureș, inv. nr. 347, 348, 350-352).

Un termen de comparație pentru ceramica în discuție îl poate constitui materialul din așezarea de la Lăpușel, jud. Maramureș (situată pe aceeași vale a Someșului, la nici 30 km distanță), datat - fără puncte de sprijin în alte categorii de inventar - în sec. VIII (STANCIU 1994). În cazul altei așezări din nord-vest, la Popeni-Cuceu, jud. Sălaj, materialul ceramic a fost datat - de asemenea fără argumente irefutabile - în a doua jumătate a sec. VIII - prima jumătate a sec. IX, mai probabil însă în cel din urmă interval* (STANCIU, MATEI 1994). Un terminus post quem pentru datarea ceramicii de la Culciu Mare îl reprezintă secolul VII târziu, dată la care în Transilvania intracarpatică, probabil și în nord-vest, începe să se impună ceramica lucrată la roată (STANCIU, MATEI 1994, p. 144-145). În cazul nostru, categoriei lucrată la roata înceată îi revine proporția majoritară (63 %), cea lucrată la roata rapidă reprezintă un proces de 21 %, iar cea lucrată cu mâna de 16 %.

Fără a insista asupra limitelor pe care le presupun statisticile realizate (în funcție de tehnica utilizată la modelarea vaselor) pentru materialul de la Lăpușel, Popeni-Cuceu și Culciu Mare, rezultă totuși dintr-o încercare de comparație câteva aspecte interesante (fig. 2). În mod clar la Lăpușel domină ceramica lucrată cu mâna, iar în celelalte două așezări cea lucrată la roata înceată. Pe de altă parte, ceramica lucrată la roata rapidă este mai bine reprezentată la Culciu Mare. Cum sec. VIII ar putea fi caracterizat și în cadrul Transilvaniei prin proporția dominantă a ceramicii lucrată la roată înceată (STANCIU, MATEI 1994, p. 145), poziția cronologică a inventarului ceramic de la Culciu Mare ar putea fi fixată pe parcursul acestui interval. Dacă luăm în considerație proporția mai mare a ceramicii lucrată cu mâna în așezarea de la Lăpușel, se poate presupune în cazul acesteia o datare mai timpurie (prima jumătate a sec. VIII ?), iar în cazul celei de la Popeni-Cuceu (unde ceramica lucrată cu mâna este mai puțină) o datare mai târzie (a doua jumătate a sec. VIII - prima jumătate a sec. IX ?).

Un element de distincție între așezările de la Popeni-Cuceu și locuința de la Culciu Mare îl reprezintă ponderea ceramicii lucrată la roata rapidă, categoric mai bine reprezentată la Culciu. Nu există motive de îndoială în legătură cu prezența ceramicii lucrată la roata rapidă în așezările menționate deja. La Lăpușel a fost găsit un singur fragment de margine, identic prin conformație și ornament marginilor lucrate la roata înceată (STANCIU 1994a, pl. VI/11, p. 280). La Popeni-Cuceu nu a fost sesizată existența unui alt orizont cronologic în afara celui medieval timpuriu. Dacă presupunerea mea este întemeiată, la Culciu Mare locuința medieval-timpurie a suprapus o groapă din epoca romană, o parte din umplutura

	KERAMIK %			
	mit der Hand geformt	teilweise auf dem Rad geformt	auf der handgetriebenen Scheibe geformt	auf der fußgetriebenen Scheibe geformt
LĂPUȘEL	53	4,3	37,7	1
POPENI- CUCEU	7	-	86	7
CULCIU MARE	16	-	63	21

Fig. 2. Lăpușel, Popeni-Cuceu, Culciu Mare. Ceramică lucrată cu mina, la roata înceată și rapidă

acesteia fiind sesizată pe fundul locuinței (pământ ars). Ar fi posibil ca în acest caz fragmente ceramice din groapă să fi ajuns în umplutura locuinței însă, în mod obișnuit, din aceste gropi lipsesc fragmente ceramice, iar în porțiunea unde a fost efectuată săpătura nu au apărut cioburi caracteristice epocii romane (la Lăpușel și Lazuri gropile cu pereții arși apar la o anumită distanță în raport cu locuințele). Pe de altă parte, la Lazuri- Lubi Tag au fost cercetate câteva complexe medievale timpurii (datele probabil în sec. IX-X) în care ceramica lucrată la roata rapidă este foarte bine reprezentată (material în curs de prelucrare mențione STANCIU 1996, p. 72).

În cazul Transilvaniei - deși datele sunt parțial nesigure - se pare că în sec. VIII a fost utilizată o cantitate variabilă de olărie lucrată la roata rapidă, cantitativ mult inferioară celei modelată pe roata înceată, răspândindu-se însă în secolul următor³. Din acest punct de vedere, măsura în care este prezentă această categorie ceramică în locuința de la Culciu Mare poate indica mai degrabă sec. IX.

Profilurile marginilor de oale găsite la Culciu Mare seamănă foarte mult celor de la Popeni-Cuceu, ramarcând spre exemplu marginile accentuat profilate (pl. II/1,5, pentru comparație STANCIU, MATEI 1994, pl. III/18-21; pl. IV/14), care în așezarea de la Lăpușel, mai timpurie, lipsesc. Un interes aparte prezintă un fragment din partea superioară a unei oale cu o margine a cărei conformație poate fi regăsită spre exemplu în materialul datat la Cluj-Mănăștur în sec. X-XI (IAMBOR, MATEI, HALASU 1981, pl. II/5, p. 135) sau în cel datat la Biharea - Grădina S.A. în sec. XI-XIII (DUMITRAȘCU 1994, pl. CXXIII/6). Deși provin dintr-un teritoriu mai îndepărtat (oricum posibile legături nu pot fi excluse), sunt importante pentru datarea inventarului ceramic al locuinței în discuție analogiile din zona Keszthely-Zalavár/Ungaria, mai ales că ele provin din complexe bine datate. Într-o groapă cercetată în așezarea de pe insula Borjuállás (dependentă de o reședință fortificată, cu biserică și necropolă), umplută spre anul 860, se asociază majoritatea profilurilor de margini existente în complexul de la Culciu Mare, insistând asupra marginilor puternic profilate, menționate mai sus (MÜLLER 1994, groapa 1982/24, p. 72, 75, pl. 4/2-16, p. 73; p. 80-81). Profiluri asemănătoare, cu o analogie perfectă pentru marginea de la pl. II/1, apar și în groapa dublă 1980/3-4, acoperită abia după sfârșitul sec. IX (MÜLLER 1994, p. 75, 77; pl. 5/8-13, p. 74, pl. 6, p. 76; pl. 7/1-12, p. 78). Ceramica de aici a fost lucrată aproape exclusiv la roata înceată, cea modelată cu mâna apare foarte rar; un singur vas a fost lucrat la roata rapidă (MÜLLER 1994, p. 81).

Între ceramica de la Culciu Mare și cea din așezările de la Lăpușel și Popeni-Cuceu există o diferență și în ceea ce privește ornamentul. La Culciu sunt bine reprezentate liniile simple, late, incizate în pasta moale, care par să acopere o mare parte din corpul vasului, în timp ce la Lăpușel apar doar fascicule de linii trasate cu „pieptenele” (STANCIU 1994a). La Popeni-Cuceu sunt atestate și liniile simple, însă în măsură mai mică comparativ cu materialul de la Culciu (STANCIU, MATEI 1994). Este posibilă manifestarea unei tendințe de simplificare a ornamentului, respectiv impunerea liniilor simple, în cazul materialului mai

târziu. Situația a fost constatată în unele zone ale Moraviei și explicată prin utilizarea în sec. IX evoluat a unei roți perfecționate, cu turație rapidă (STĂŢĂ 1994, p. 16).

Din comparația materialului ceramic de la Culciu Mare cu cel din așezarea de la Lăpușel (situată practic în aceeași microzonă) au rezultat diferențe care sprijină cel puțin o plasare cronologică relativă, în sensul unei poziții mai târzii a complexului ceramic de la Culciu. În virtutea detaliilor subliniate, reținând încă o dată analogiile pentru profilurile marginilor de oale, datarea locuinței de la Culciu Mare în a doua jumătate a sec. IX, eventual sec. X timpuriu, mi se pare foarte posibilă.

Presupun că fragmentele ceramice găsite în stratul de cultură al așezării de la Lazuri - Râțul lui Béla și materialul ceramic (inedit) recoltat din locuința medievală timpurie cercetată în același punct reprezintă același orizont cronologic. Cum s-a arătat din această locuință provin un brăzdar de plug și un cercel de bronz (turnat) cu corpul semilunar și pandativ stelat, tipul II_C Čilinska (ČILINSKA 1975, p. 71-72). Brăzdarul poate fi datat pe un interval mai lung, însă pentru cercel s-a propus sec. al VIII-lea, cel târziu primele decenii ale sec. IX (LAZIN 1981-1982). Cele mai bune analogii pentru cercel le reprezintă o piesă descoperită în așezarea de la Karcša (nord-estul Ungariei, pl. VII/8, după BUDÍNSKÝ-KRIČKA 1980, fig. 21/4, p. 51) și una apărută în necropola tumulară slavă de la Královský Chl'mec (colțul sud-estic al Slovaciei, pl. VII/16, 17, după BUDÍNSKÝ-KRIČKA 1950, fig. 53, p. 71; BUDÍNSKÝ-KRIČKA 1980, fig. 21/1, p. 51)4, ambele datate în sec. VIII - începutul sec. IX (BUDÍNSKÝ-KRIČKA 1980, p. 71). Este posibil totuși ca durata pe care au circulat acești cercei în Europa sud-estică să fi fost ceva mai lungă, acoperind în întregime sec. IX (FIEDLER 1992, p. 178). Cerceii menționați sunt foarte asemănători unui exemplar găsit în mormântul 55 al necropolei de la Devnja/Bulgaria, a cărui datare în sec. IX târziu nu este exclusă (FIEDLER 1992, pl. 102/17; p. 178). Chiar și la Královský Chl'mec înmormântările au continuat în a doua jumătate a sec. IX și începutul sec. X (BUDÍNSKÝ-KRIČKA 1980, p. 71). Ținând cont și de faptul că ceramica lucrată la roata rapidă pare să fie bine reprezentată în așezarea de la Lazuri - Râțul lui Béla, posibilitatea de a extinde datarea - măcar a unor complexe - și în a doua jumătate a sec. IX merită a fi luată în discuție.

Conform unei mențiuni a la Culciu Mic - Völgv-Hát/La gropile de siloz au fost descoperite, în afara vasului întregibil (pl. IV/8) și alte fragmente ceramice medievale timpurii (cel puțin deocamdată neidentificate în depozitul Muzeului din Satu Mare), fiind vorba așadar despre o așezare (LAZIN, HEP 1990, nr. 11, p. 80). Vasul (lucrat cu mâna și probabil marginea ajustată la roată) a fost datat în sec. IX, eventual începutul sec. X (LAZIN, HEP 1990, n. 11, p. 80). Forma lui trimite însă spre ceramica lucrată cu mâna din mediul cimitirelor avare, unde oale cu un profil foarte asemănător reprezintă o apariție comună (spre exemplu analogii într-o zonă apropiată la CSALLÁNY 1958, pl. X/4; pl. XI/6, 10) sau slavo-avare (analogii, inclusiv pentru ornament, la Devinska Nová Ves, cf. ESNER 1952, spre ex. pl. 22/3-5; pl. 24/8; pl. 60/5, 8). În virtutea analogiilor semnalate poate fi admisă o datare mai timpurie a vasului (sec. VIII ?) decât cea propusă mai demult.

Referitor la așezarea identificată la Sanislău, pe baza materialului recoltat dintr-o singură locuință nu se poate presupune existența a două niveluri cronologice distincte (sec. VI-VII și VIII-IX, cum presupun LAZIN, HEP 1990, nr. 24/b, p. 82). Apariția fragmentelor ceramice lucrate la roată și ornamentate (pl. V/3-6) condiționează datarea complexului cel mai devreme în sec. VII.

Profilul vasului descoperit izolat în hotarul localității Dindești (lucrat la roată, pl. V/15) este în general asemănător celui al oalelor slave timpurii de tip Praga, o legătură în această direcție fiind posibilă. O analogie foarte bună o oferă un vas întregibil, lucrat cu mâna și neornamentat, descoperit într-o locuință din așezarea slavă timpurie de la Lazuri - Lubi Tag (material inedit, în curs de prelucrare, săpături efectuate de Gh. Lazin în 1977). Analogii pentru vasul de la Dindești pot fi găsite în inventarul ceramic de aceeași factură descoperit în necropole sau așezări din Slovacia datate în principal în sec. VII

(REJHOLCOVÁ 1990, pl. XXII/14, p. 407; FUSEK 1994, pl. LVII/4, p. 244-246). Dată fiind starea de conservare a vasului, nu este exclus ca el să provină dintr-un complex funerar.

Cum s-a arătat deja, posibilitatea unor datări mai strânse, bine argumentate, în cazul materialului ceramic prezentat, este în mod obiectiv limitată. În acest scop am accentuat comparația cu materialul cunoscut din două așezări medievale timpurii (parțial cercetate) situate de asemenea în spațiul nord-vestic românesc (Lăpușel, jud. Maramureș și Popeni-Cuceu, jud. Sălaj). Utilitatea demersului de față poate fi justificată printr-o recentă trecere în revistă a descoperirilor medievale timpurii din județul Satu Mare care, înainte de toate, pune în lumină nivelul minimal al cunoștințelor noastre referitor la problematica acestei epoci în zonă (LAZIN, HEP 1990). Cu siguranță situația se datorează lipsei acelor componente care să fi asigurat aplicarea unui program bine articulat de cercetare arheologică în această direcție. Faptul este cu atât mai regretabil cu cât teritoriul corespunzător județului Satu Mare - marcat de importante căi de legătură între Transilvania intracarpatică și bazinul superior al Tisei, adică văile râurilor Someș și Crasna - ar putea contribui la mai buna cunoaștere a realităților medievale timpurii din bazinul carpatic.

Frühmittelalterliche funde aus dem Kreis Satu Mare (Zusammenfassung)

Mit dieser Gelegenheit werden einige frühmittelalterliche Entdeckungen vorgeführt, die auf dem Gebiet des Kreises Satu Mare gemacht und ausnahmslos bereits in der Fachliteratur (LAZIN, HEP 1990) erwähnt wurden, ohne jedoch von einer ausführlichen Untersuchung und hauptsächlich ohne von den Zeichnungen des Materials (Keramik), dort wo es der Fall ist, und von jenen der untersuchten archäologischen Komplexe begleitet zu werden. Zum Teil handelt es sich um die an der Oberfläche gefundene (Acâș, Rădulești) oder zufällig entdeckte (Dindești) Keramik; eine besondere Aufmerksamkeit verdient jedoch das Material, das im Laufe systematischer Untersuchungen (Lazuri - „Râtul lui Bela“, Culciu Mic, aus der teilweise untersuchten Wohnung von Sanislău und vorrangig jenes aus der vollständig freigelegten Wohnung von Culciu Mare) zutage gefördert wurde.

Die keramischen Fragmente von Acâș und Rădulești (Taf. V 10-14, 8, 9), auf der handgetriebenen Scheibe aus mit Sand und Steinchen vermischter Paste geformt, erlauben nur eine breite chronologische Eingliederung (8. -9. Jh.) und geben die Existenz frühmittelalterlicher Siedlungen in diesen Punkten an.

In Culciu Mare (im Tal des Someș) wurde 1967 eine von Überschwemmungen teilweise zerstörte Wohnung untersucht. Sie wurde zu mehreren Malen erwähnt und als eine Wohnung dargestellt, die über einen in die Südwestwand eingelassenen Herd verfügte (Taf. I). Wie die Form des angeblichen Herdes, aber auch das Profil A-A₁ (Taf. I), zeigen, handelt es sich um eine rechteckige Grube mit gebrannten Wänden, die sich unter der frühmittelalterlichen Wohnung befindet (sie stammt sehr wahrscheinlich aus der spätkaiserlichen Zeit, mit Analogien im gesamten Becken der Oberen Theiß). Das Inventar der Wohnung besteht bloß in Keramik. Zum größten Teil gehörten die keramischen Fragmente zu Gefäßen, die auf handgetriebenen Scheibe geformt worden waren (Taf. I/1-3, 6; Taf. II; Taf. III; Taf. IV 3, 4), aus einer mit Sand und Steinchen gemagerten Paste (sehr selten auch mit einer geringen Menge zerstoßener Scherben), unvollständig gebrannt, in Braun-, Grau- und ziegelfarbenen Tönen. Es sind ausschließlich mittelgroße und große Töpfe vertreten, mit dem größten Durchmesser in der oberen Hälfte der Höhe, mit dem Randedurchmesser spürbar größer als jener des Bodens. Die Verzierung -spezifisch für die frühmittelalterliche Keramik - sondert sich durch das Auftreten von einfachen, breiten Linien ab, gerade oder gewellt. **Die auf der fußgetriebenen Scheibe geformte Keramik** (Taf. I/4; Taf. IV/1, 2, 5): sehr kompakte Paste, mit Sand vermischt, manchmal auch mit Steinchen. Es sind nur Topfböden erhalten, mit ausgeprägten Kanneluren auf der Innenseite; manchmal

sind auf der Außenseite des Bodens die Spuren der Loslösung mit einer Schnur von der Töpferscheibe sichtbar (Taf. IV/1). Die Brennung ist sehr gut, gleichmäßig, braun oder ziegelfarben. **Die mit der Hand geformte Keramik** (Taf. I/5; Taf. IV/6, 7) kennzeichnet sich durch große Paste, mit Sand, Steinchen oder zerstampften Scherben vermischt. Die Brennung war unvollständig (schwarz-graue Mitte, braune oder ziegelfarbene Oberflächen). Es sind nur einige Topfböden erhalten.

In Culciu Mic, dem Punkt „Völgy-Hat“, wurde im Laufe der Forschungen von T. Bader 1973 (die eine bronzezeitliche Siedlung betrafen) ein Topf entdeckt, dessen Körper mit der Hand geformt und dessen Rand mit dem Rad zugerichtet wurde (Taf. IV/8). Die Paste ist grob (enthält zerstampfte Scherben und Steinchen), die Brennung gleichmäßig (ziegelfarben mit kleinen grauen Flecken).

Als isolierter Fund auf dem Gebiet der Ortschaft Dindești stammt ein ganzer Topf von kleinen Ausmaßen (Taf. V/15). Er wurde auf der handgetriebenen Scheibe geformt, aus einer Paste mit Sand und kleinen Steinchen, gut gebrannt, fast gleichmäßig (schwarz-grau). In der oberen Hälfte ist er mit einem Band eckig-gewellter Linien verziert, die von geraden horizontalen Linien begrenzt werden.

In Lazuri, dem Punkt „Râtul lui Béla“, erforschte Gh. Lazin zwischen den Jahren 1974-1977, 1979-1981 mehrere Keramiköfen aus spätkaiserlicher Zeit. Es wurde auch eine frühmittelalterliche Wohnung entdeckt, aus deren Füllung ein Pflugeisen und ein Bronzeohrring mit Sternanhänger stammen (LAZIN 1981-1982). Leider blieben der Plan der Wohnung und das keramische Inventar unveröffentlicht; wir wissen nur, daß die Wohnung über einen Herd verfügte. Im Depot des Museums Satu Mare konnte ich die Keramik aus diesem Komplex nicht flinden, dafür identifizierte ich mehrere Scherben aus dem Schnitt IV/1980. Sie gehörten zu Töpfen, die auf der handgetriebenen (Taf. VI/1-6, 10-13) oder auf der fußgetriebenen Scheibe (Taf. VII/7, 9, 14) geformt worden waren, aus mit Sand gemagerter Paste, verhältnismäßig gleichmäßig gebrannt (Grau- und ziegelfarbene Töne). Auf den Fragmenten, die auf der fußgetriebenen Scheibe geformt worden waren, sind Kanneluren wegen des schnellen Drehens der Scheibe sichtbar. Die für die frühmittelalterliche Zeit typische Verzierung erscheint auf den Wandfragmenten.

In **Sanislău**, in der Nähe der Straße nach der Ortschaft Horea, führte eine Rettungsgrabung aus dem Jahre 1987 (N. Iercoşan, Museum Carei) auch zur teilweisen Freilegung einer frühmittelalterlichen Wohnung (Taf. VI/1, 2). Ihr Inventar bestand ausschließlich aus Keramik, **die auf der handgetriebenen Scheibe geformt wurde** (Taf. V/3-7; Taf. VI/5-7), die mengenmäßig vorherrscht, mit Sand gemagerte Paste, gleichmäßig gebrannt, in Braun-, Grau-, und ziegelfarbenen Tönen, und **mit der Hand geformter Keramik** (Taf. V/1, 2), diese aus grober Paste, gemagert mit zerstampften Scherben, unvollständig gebrannt, in Braun-, oder Grautönen. Es wurden auch zwei Spinnwirteln aus Ton gefunden (Taf. VI/3, 4).

Der Stand der Erforschung der frühmittelalterlichen Zeit im Nordwesten Rumäniens bietet nicht genügend Anhaltspunkte für den Versuch, die Überreste dieser Zeit genauer zu datieren, auch angesichts der Tatsache, daß der Versuch sich in den meisten Fällen nur auf die Keramik stützt. In diesem Sinne betonte ich den Vergleich mit dem bekannten Material aus zwei frühmittelalterlichen Siedlungen (zum Teil untersucht) aus derselben Nordwestzone (Lăpuşel, Kreis Maramureş, und Popeni-Cuceu, Kreis Sălaj). Eine eingehende Untersuchung benötigt das keramische Inventar der Wohnung von Culciu Mare. Früher datierte M. Rusu das hiesige keramische Kontext gegen das Ende des VII. oder ins VIII. Jh. (RUSU 1971, S. 720-721). Er erwähnte auch mit der Hand geformte Keramik von Type Prag; solche Ware wurde tatsächlich in Culciu Mare gefunden, allerdings nicht in der Füllung der besprochenen Wohnung, sondern an einem anderen Punkt (**Zöldmező**). Einen Vergleich für das keramische Inventar der Wohnung kann das Material aus der Siedlung von Lăpuşel bieten, das ebenfalls im Someştal liegt, in knapp 30 km Entfernung, die ins VIII. Jh. datiert

wird, vielleicht dessen erste Hälfte (STANCIU 1994), und jenes aus der Siedlung von Popeni-Cuceu, die in die zweite Hälfte des VIII. - erste Hälfte des IX. Jh. datiert wird (STANCIU, MATEI 1994). Ein *terminus post quem* für die Datierung der Keramik von Culciu Mare bildet das späte VII. Jh., Zeit, von der an die auf der handgetriebenen Scheibe geformte Keramik im innerkarpatischen Siebenbürgen, wahrscheinlich auch im Nordwesten Rumäniens, sich durchzusetzen beginnt (STANCIU, MATEI 1994, S. 144-145). Eine Untersuchung der Verhältnisse zwischen den verschiedenen keramischen Kategorien (die infolge der Modellierungstechnik voneinander abgegrenzt werden) unterstreicht die Unterschiede zwischen den drei bereits erwähnten Siedlungen (Abb. 2). Da der nordwestliche Raum im VIII. Jh. durch das Vordringen der auf der handgetriebenen Scheibe geformten Keramik charakterisiert werden könnte, könnte die chronologische Lage des Materials von Culciu Mare im Rahmen dieser Zeitspanne festgelegt werden. Anscheinend wurde im Falle des innerkarpatischen Siebenbürgen, sehr wahrscheinlich auch im Nordwesten Rumäniens, im VIII. Jh. eine schwankende Menge von auf der fußgetriebenen Scheibe geformten Töpferwerk verwendet, das mengenmäßig dem auf der handgetriebenen Scheibe geformten stark unterlegen war, die sich jedoch im nächsten Jahrhundert verbreitete (STANCIU, MATEI 1994, Anm. 44, S. 144). Von diesem Standpunkt aus kann das Maß, in dem diese keramische Kategorie in der Wohnung von Culciu Mare auftritt (ein Prozentsatz von 21 %), eher das IX. Jh. angeben.

Die Profile der Töpfe von Culciu Mare ähneln stark mit jenen von Popeni-Cuceu, wobei z.B. die stark profilierten Ränder hervorzuheben sind (Taf. II/1, 5), die in der Siedlung von Lăpușel, die früher zu datieren ist, fehlen. Ein besonderes Interesse bietet ein Fragment aus dem oberen Teil eines Topfes, mit einem Rand, dessen Aussehen z.B. im Material von Cluj-Mănăstur, das ins X.-XI. Jh. datiert wird, wiederzufinden ist (IAMBOR, MATEI, HALASU 1981, Taf. II/5, S. 135), oder in jenem von Biharea, das ins XI. - XII. Jh. datiert wird (DUMITRAȘCU 1994, Taf. CXXIII 6). Obwohl aus einer entfernteren Gegend stammend (mögliche Verbindungen können immerhin nicht ausgeschlossen werden), sind die Analogien aus der Gegend Keszthely-Zalavár/Ungarn für die Datierung der hier besprochenen Keramik von Bedeutung, insbesondere da sie aus gut datierten Komplexen stammen. Ränderprofile, die mit jenen von Culciu Mare identisch sind, gibt es in zwei Gruben aus dem frühmittelalterlichen Komplex auf der Insel Borjüállás (MÜLLER 1994). Eine der Gruben wurde um das Jahr 860 aufgefüllt, die andere erst nach dem Ende des IX. Jh. Für die Wohnung von Culciu Mare muß das Vorherrschen der Verzierung aus einfachen, breiten Linien unterstrichen werden, die in Lăpușel nicht vorkommt und in Popeni-Cuceu schwach vertreten ist. Es besteht die Möglichkeit einer Tendenz der Vereinfachung der Verzierung, bzw. der Durchsetzung der einfachen Linien im Falle des späteren Materials, Lage die in einigen Gegenden Mährens festgestellt wurde (ȘTANA 1994, S. 16). Die Gesamtheit der oben erwähnten Daten unterstützt die Datierung der Wohnung von Culciu Mare ins IX. Jh., sehr wahrscheinlich an das Ende des IX. - Anfang des. X. Jh.

Ich nehme an, daß die keramischen Fragmente von Lazuri - „Râtul lui Béla“ einen ähnlichen chronologischen Horizont darstellen wie die hier untersuchte Wohnung. Wie bereits gezeigt, stammen aus der Wohnung ein Pflugeisen und ein Bronzeohrring vom Typ IIC Čilinska. Das Pflugeisen kann in eine breitere Zeitspanne datiert werden, für den Ohrring wurde jedoch das VIII. Jh. vorgeschlagen, spätestens die ersten Jahrzehnte des IX. Jh. (LAZIN 1981-1982). Die besten Analogien für den Ohrring bietet ein in der Siedlung von Karcsa (Nordosten Ungarns, Taf. VII 18) entdecktes Stück, sowie eines aus der Hügelnekropole von Královský Chl'mec (Südostecke der Slowakei, Taf. VII/16, 17), beide ins VIII.-Anfang des IX. Jh. datiert. Es ist möglich, daß die Dauer des Verkehrs dieser Ohrringe in Südosteuropa etwas länger war und das gesamte IX. Jh. umfaßte (FIEDLER 1992, Taf. 178). Die erwähnten Ohrringe sind mit einem Exemplar sehr ähnlich, das im Grab 55 der Nekropole von Devnja/Bulgarien gefunden wurde, dessen Datierung ins späte IX. Jh. nicht

ausgeschlossen ist (FIEDLER 1992, Taf. 102/17; S. 178). Sogar in Kráľovský Chľm'ec wurden die Begrabungen in der zweiten Hälfte des IX. und zu Beginn des X. Jh. fortgesetzt (BUDÍNSKÝ-KRÍČKA 1980, S. 71). Wenn man auch in Betracht zieht, daß die auf der fußgetriebenen Scheibe geformte Keramik in der Siedlung von Lazuri gut vertreten zu sein scheint, verdient die Möglichkeit Beachtung, die Datierung wenigstens einiger Komplexe auch in die zweite Hälfte des IX. Jh. auszudehnen.

Bezüglich der Sanislău identifizierten Siedlung kann aufgrund des in einer einzigen Wohnung entdeckten Materials die Existenz zweier verschiedener chronologischer Niveaus nicht angenommen werden, wie es früher geschah (LAZIN, HEP 1990, Nr.24 b; S.82). Das Auftreten von auf der Töpferscheibe geformter und verzierter Scherben bedingt die Datierung des Materials frühestens ins VII.Jh. Der in Culciu Mic entdeckte Topf (Taf.IV.8), wahrscheinlich zusammen mit anderen Scherben (LAZIN, HEP 1990, Nr.11, S.80), weist durch seine Form auf die mit der Hand gearbeiteten Gefäße aus dem Milieu der awarischen Gräberfelder hin, woTöpfe mit sehr ähnlichem Profil eine gewöhnliche sind (z.B. Analogien in einer nahegelegenen Gegend bei CSALLÁNY 1958, Taf.IX/4; Taf.XI/6,10), oder auf slawische - awarische Gräberfelder (Analogien einschließlich für die Verziernug in Devinska Nová Ves, nach EISNER 1952, z.B. Taf.22/3-5; Taf.24/8; Taf.60/5, 8). Aufgrund dieser Analogien könnte einer frühere Datierung des Gefäßes (VIII.Jh?) angenommen werden, als die früher vorgeschlagene (IX.-X.Jh., nach LAZIN, HEP 1990, Nr.11, S.80).

Das Profil des isoliert in der Ortschaft Dindeşti entdeckten Gefäßes (das auf der handgetriebenen Scheibe geformt wurde, Taf.V/15) ist im allgemeinen jenen der frühen slawischen Töpfe vom Typ Prag ähnlich, wobei eine Verbindung in diese Richtung möglich ist. Eine sehr gute Analogie bietet ein wiederherstellbares, mit der Hand geformtes und unverziertes Gefäß, das in einer Wohnung in der frühslawischen Siedlung von Lazuri, dem Punkt „Lubi Tag“ entdeckt wurde (unveröffentlichtes Material, in Verarbeitung befindlich, Grabungen von Gh.Lazin 1977). Analogien für das Gefäß von Dindeşti können im gleichartigen keramischen Inventar aus Gräberfeldern oder Siedlungen aus der Slowakei gefunden werden, die hauptsächlich ins VII.Jh. datiert werden (REJHOLCOVÁ 1990, Taf. XXII/14, S.407; FUSEK 1994, Taf.LVII/4, S.244-246). Wegen des Konservierungszustandes des Gefäßes ist es nicht ausgeschlossen, daß es aus Grabkomplex stammt.

Die Nützlichkeit des vorliegenden Versuches kann einer unlängst durchgeführten Überblick über die frümittelalterlichen Funde im Kreis Satu Mare gerechtfertigt werden, der vor allem das niedrige Niveau unserer Kenntnisse über die Problematik dieser Zeit in dieser Gegend hervorhebt (LAZIN, HEP 1990). Sicherlich ist diese Lage auf das Fehlen jener Bestandteile zurückzuführen, die die Durchführung eines gut strukturierten Programms archäologischer Forschung in dieser Richtung sichern würden. Dies ist umso bedauerlicher, als das Gebiet dieses Kreises -mit bedeutenden Verbindungswegen zwischen dem innerkarpatischen Siebenbürgen und dem oberen Theißbecken, d.h. den Tälern der Flüsse Someş und Krasna-zur besseren Kenntnis der frümittelalterlichen Realitäten im Karpatenbecken beirtragen könnte.

Übersetzt von Ligia Ruscu

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1.

Abb. 2. Keramik %: Lăpuşel (Kreis Maramureş), Popeni - Cuceu (Kreis Sălaj), Culciu Mare (Kreis Satu Mare).

Taf. I. **Culciu Mare - „Boghilaz“:** a geackter Boden. b. schwarzgraue Erde. c. schwarzbraune Erde. d. gelbe gebrannte Erde. e. gelber Ton. f. gebrannte Erde. Keramik: mit der Hand geformt (5); auf der handgetriebenen Scheibe geformt (1-3, 6); auf der fußgetriebenen Scheibe geformt (4).

- Taf. II. - **Culciu Mare** - „**Boghilaz**“: auf der handgetriebenen Scheibe geformte Keramik.
- Taf. III. - **Culciu Mare** - „**Boghilaz**“: auf der handgetriebenen Scheibe geformte Keramik.
- Taf. IV. - **Culciu Mare** - „**Boghilaz**“: Keramik: mit der Hand geformt (6, 7); auf der handgetriebenen Scheibe geformt (3, 4); auf der fußgetriebenen Scheibe geformt (1, 2, 5); Culciu Mic (8).
- Taf. V. - **Sanislău** - „**Straße nach Horea**“. Keramik: mit der Hand geformt (1, 2); auf der handgetriebenen Scheibe geformt (3-7). **Acâș**: auf der handgetriebenen Scheibe geformte Keramik (10-14). **Rădulești**: auf der handgetriebenen Scheibe geformte Keramik (8, 9). **Dindești** (15).
- Taf. VI. - **Sanislău** - „**Straße nach Horea**“. a. Sandstreifen. b. schwarzgraue Erde. c. braungraue Erde. d. archäologisch steriler Boden. Auf der handgetriebenen Scheibe geformte Keramik (5-7).
- Taf. VII. - **Lazuri** - „**Râtul lui Béla**“. Keramik: auf der handgetriebenen Scheibe geformt (1-6, 10-13); auf der fußgetriebenen Scheibe geformt (7, 9, 14); Bronzeohrring (15). **Královský Chl'mec** (16, 17). **Karcsa** (18).

Bibliografie

- BADER 1975 - Tiberiu Bader, Contribuții la cunoașterea orașului Satu Mare. Descoperiri arheologice - (I), în StCom Satu Mare, III, 1975, p. 19-44.
- BADER 1978 - Tiberiu Bader, Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică, București, 1978.
- BADER 1981-1982 - Tiberiu Bader, Săpăturile arheologice din județul Satu Mare (partea I-a) în StCom Satu Mare, V-VI, 1981-1982, p. 143-159.
- BUDÍNSKÝ-KRIČKA 1950 - Vojtech Budinský-Krička, Staroslovanský mohylník v Královskom Chlmci na východnom Slovensku, în Archeologické Rozhledy, II, 1950, 1-2, p. 70-74.
- BUDÍNSKÝ-KRIČKA 1980 - Vojtech Budinský-Krička, Královský Chl'mec. záchranný na slovanském mohylníku, AUČSAV, Nitra, 1980.
- ČILINSKA 1975 - Zlata Čilinska, Frauenschmuck aus dem 7-8. Jahrhundert im Karpatenbecken, în SlovArch, XXIII, 1975, 1, p. 63-96.
- CSALLÁNY 1958 - Dezső Csallány, Szabolcs-Szatmár megye avar leletei, în A Nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve, I, 1958, p. 31-85.
- DUMITRAȘCU 1994 - Sever Dumitrașcu, Biharea I. Săpăturile arheologice din anii 1973-1980, Oradea, 1994.
- EISNER 1952 - Jan Eisner, Devínska Nová Ves. Slovanské pohřebiště, Bratislava, 1952.
- FIEDLER 1992 - Uwe Fiedler, Studien zu Gräberfeldern des 6. bis 9. Jahrhunderts an der unteren Donau, UPA, Band 11, Teil 1,2, Dr. Rudolf Habelt Gmb, Bonn, 1992.
- FUSEK 1994 - Gabriel Fusek, Slovensko vo včasnorslovanskom období. Archaeologica Slovaca Monographiae, Studia Instituti Archaeologici Nitriensis Academiae Scientiarum Slovacae, tomus 3 (redigit Alexander Ruttkay), Nitra, 1994.
- IAMBOR, MATEI, HALASU 1981 - Petre Iambor, Ștefan Matei, Adriana Halasu, Considerații privind raportul cronologic dintre așezarea și cimitirul de la Cluj-Mănăștur, în ActaMN, XVIII, 1981, p. 129-150.
- IERCOȘAN 1992-1993 - Neța Iercoșan, Săpăturile arheologice din județul Satu Mare (1971-1990), în StCom Satu Mare, IX-X, 1992-1993, p. 77-90.
- KOTIGOROŠKO 1995 - Vjačeslav Kotigoroško, Ținuturile Tisei superioare în veacurile III î.e.n. - IV e.n. (perioadele Latene și romană), Institutul Român de Tracologie, Bibliotheca Thracologica, XI, București, 1995.
- LAZIN 1978 - Gheorghe Lazin, Raport preliminar de cercetare arheologică - Orașul Nou, jud. Satu Mare, Muzeul Județean Satu Mare, Arhiva - sector arheologie, inv. nr. 161 (manuscris).

LAZIN 1981- 1982 - Gheorghe Lazin, Două piese de metal din sec. VIII-IX descoperite în localitatea Lazuri, jud. Satu Mare, în StCom Satu Mare, V-VI, 1981-1982, p. 137-141.

LAZIN, HEP 1990 - Gheorghe Lazin, Maria Hep, Așezări și descoperiri arheologice din secolele V-IX e.n. în județul Satu Mare, în Symposia Thracologica, Satu Mare - Carei, 8 sept. 1990, p. 79-86.

MÜLLER 1994 - Robert Müller, Keramikformen des 9.-10. Jahrhunderts in der Gegend Keszthely-Zalavár, în Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert, ITM, Band I, Kolloquium Mikulčice, 25-27. Mai 1993, herausgegeben von Čeněk Staňa, Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, Brno, 1994, p. 63-82.

POPESCU 1968a - Dorin Popescu, Les fouilles archéologiques dans la République Socialiste de Roumanie en 1967, în Dacia, N.S., XII, 1968, p. 421-423.

POPESCU 1968b - Dorin Popescu, Săpăturile arheologice din Republica Socialistă România în anul 1967, în SCIV, 19, 1968, 4, p. 677-698.

PROFANTOVÁ 1992 - Nad'a Profantová, Awarische Funde aus den Gebieten nördlich der awarischen Siedlungsgrenzen. Mit einem Beitrag von Jaroslav Frána und Antonín Maštálka, în Awarenforschungen, Band 2 (Herausgeber Falko Daim), Archaeologia Austriaca Monographien, Band 2, Studien zur Archäologie der Awaren, 4, Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Wien, Wien, 1992, p. 605-801.

REJHOLCOVÁ 1990 - Mária Rejholcová, Včasnoslovanské pohrebisko v Čakajovciach, okres Nitra, în SlovArch, XXXVIII, 1990, 2, p. 357-420.

RUSU 1971 - Mircea Rusu, Note asupra relațiilor culturale dintre slavi și populația romanică din Transilvania (sec. VI-X), în Apulum, IX, 1971, p. 713-730.

STAÑA 1994 - Čeněk Staňa, Zur Erforschung der westslawischen Keramik, în Slawische Keramik in Mitteleuropa vom 8. bis zum 11. Jahrhundert, ITM, Band I, Kolloquium Mikulčice, 25-27. Mai 1993, herausgegeben von Čeněk Staňa, Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, Brno, 1994, p. 13-17.

STANCIU 1994a - Ioan Stanciu, Așezarea prefeudală de la Lăpușel, jud. Maramureș. Cercetările arheologice din anii 1992, 1993, în Ephemeris Napocensis, IV, 1994, p. 267-322.

STANCIU 1994b - Ioan Stanciu, Lazuri, jud. Satu Mare în Cronica cercetărilor arheologice, campania 1993. A XXVIII-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Satu Mare, 12-15 mai 1994, nr. 73, p. 36.

STANCIU 1995 - Ioan Stanciu, Lazuri, jud. Satu Mare. Așezările din secolele II-IV și VI-VII. În Cronica cercetărilor arheologice, campania 1994. A XXIX-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Cluj-Napoca, 11-14 mai 1995, nr. 72/II, p. 51.

STANCIU 1996 - Ioan Stanciu, Lazuri, jud. Satu Mare. Așezările din mileniul I p. Chr., în Cronica cercetărilor arheologice, campania 1995. A XXX-a Sesiune națională de rapoarte arheologice, Brăila, 2-5 mai 1996, nr. 80/II, p. 71-72.

STANCIU, MATEI 1994 - Ioan Stanciu, Alexandru V. Matei, Sondajele din așezarea prefeudală de la Popeni-Cuceu, jud. Sălaj. Câteva observații cu privire la ceramica prefeudală din Transilvania, în ActaMP, XVIII, 1994, p. 135-163.

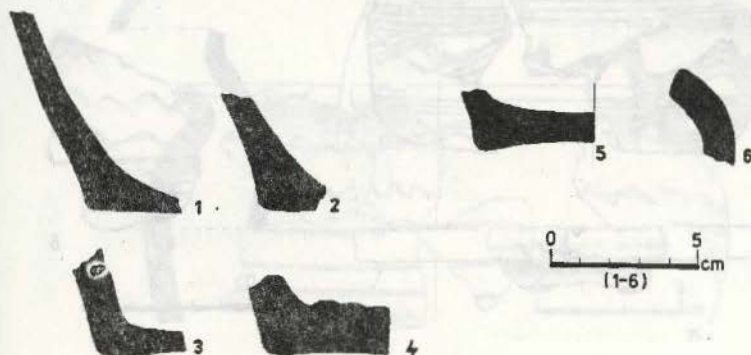
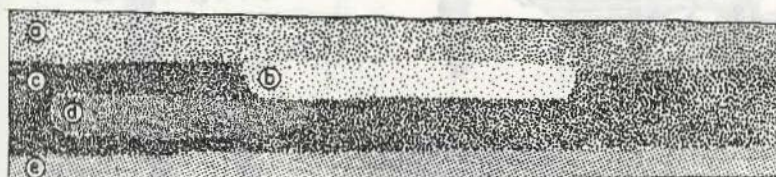
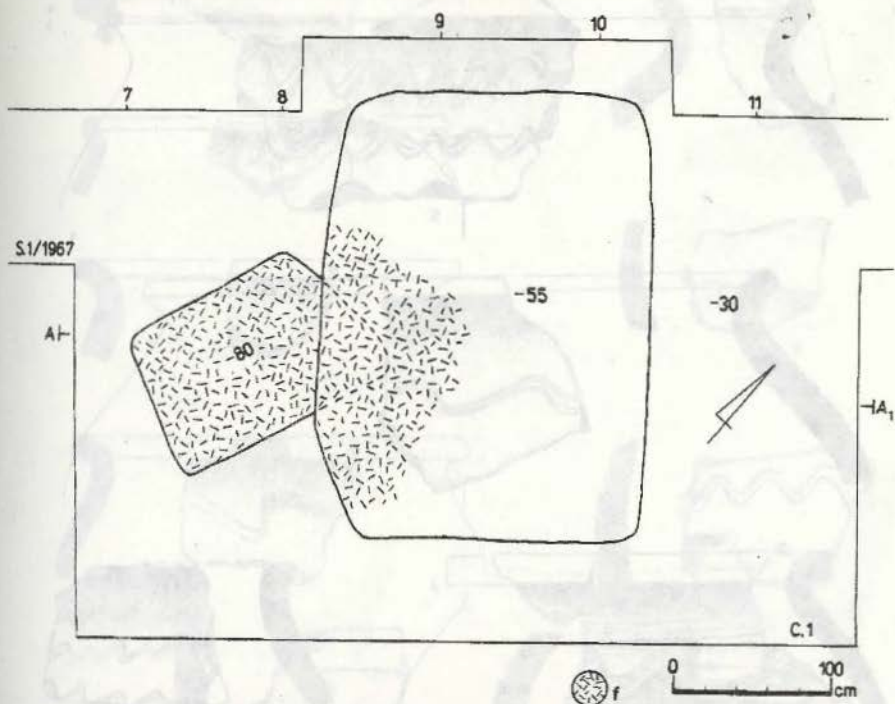
Note

1. Numărul de ordine corespunde celui de pe hartă.

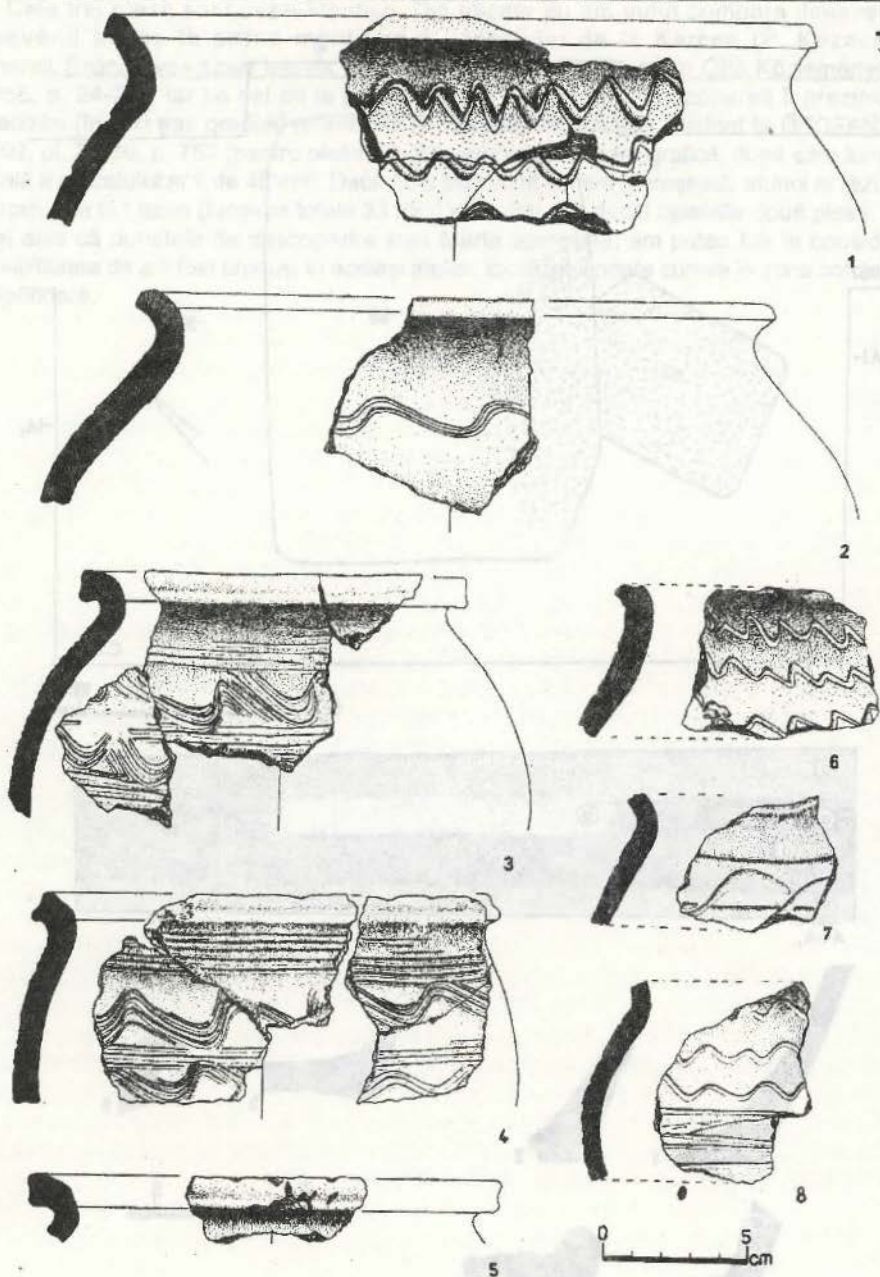
2. Câteva aspecte privind datarea ceramicii medievale timpurii din nord-vestul României la STANCIU 1994a, p. 308-313; STANCIU, MATEI 1994, p. 140-148.

3. Pentru referiri succinte la datele existente vezi STANCIU, MATEI 1994, n. 44, p. 144. O situație mai clară în această privință pare să existe la Iernut, jud. Mureș, unde ceramică lucrată sigur la roata rapidă apare într-un orizont databil - cu ajutorul a trei piteni - până spre mijlocul sec. IX (datorez mulțumiri pentru informațiile d-lui Călin Cosma, Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca).

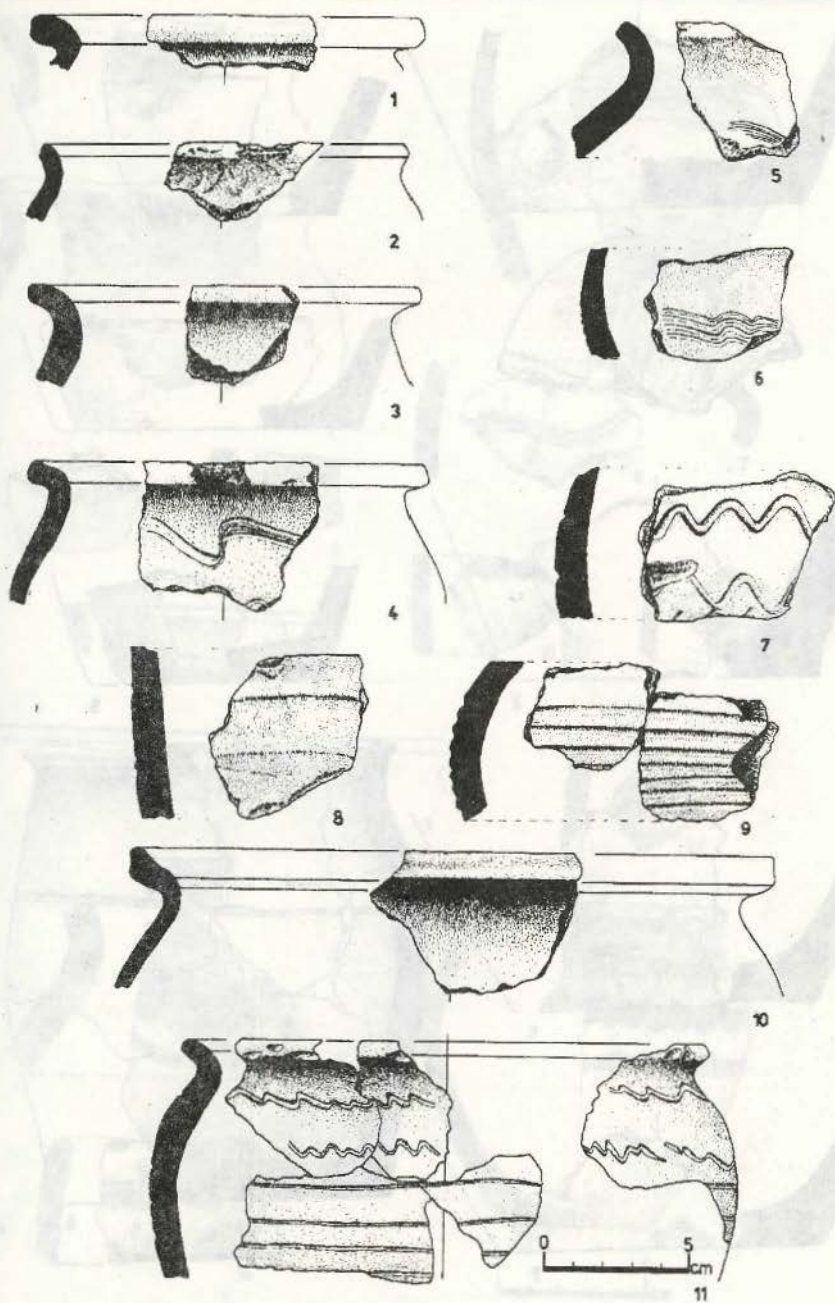
4. Cele trei piese sunt cvasi-identice. Din păcate nu am putut compara dimensiunile, neavând acces la prima mențiune a cercelului de la Karcsa (P. Kazacsayné Gándt, *Szörványos szalv leletek Karcáról*, în *A Miskolci Herman Ottó Közleményei*, 12, 1955, p. 24-27), iar pe cel de la Královský Chl'mec autorul descoperirii îl prezintă fără precizări (în text sau grafice) referitoare la mărime. Pe desenul existent la PROFANTOVÁ 1992, pl. 39/B6, p. 753 (pentru piesa din Slovacia) apare scara grafică, după care lungimea totală a cercelului ar fi de 45 mm. Dacă nu a intervenit cumva o greșeală, atunci ar rezulta că cercelul de la Lazuri (lungime totală 33 mm) este mai mic decât celelalte două piese. Altfel, mai ales că punctele de descoperire sunt foarte apropiate, am putea lua în considerație posibilitatea de a fi fost produși în același atelier, localizabil poate cumva în zona cotului Tisei Superioare.

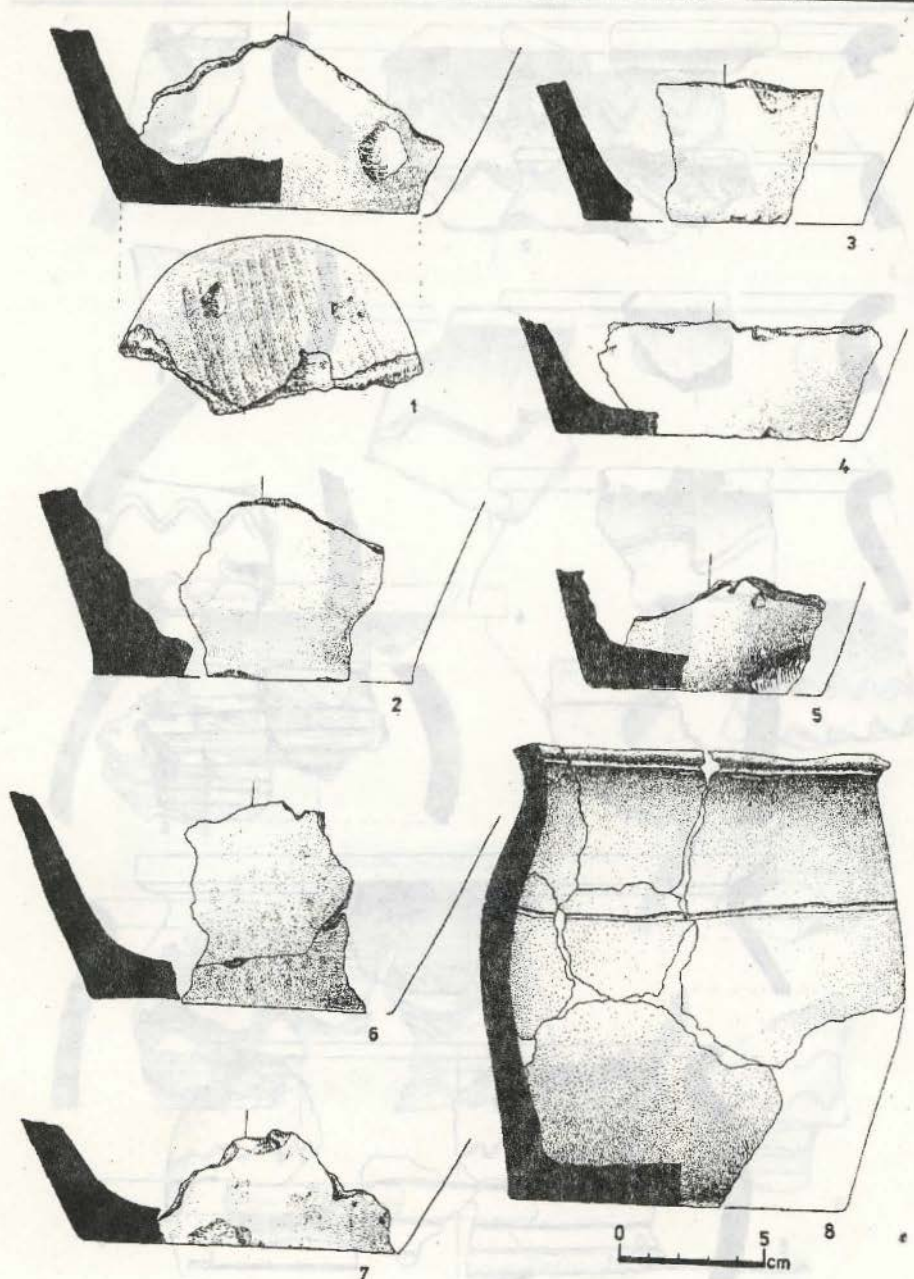
Pl. I. Culciu Mare - „Boghilaz“. a. Pământ arat. b. Pământ negru-cenușiu. c. Pământ brun-negricios d. Pământ galben, ars. e. Argilă galbenă f. Pământ ars. Ceramică: lucrată cu mâna (5); lucrată la roata încetă (1-3, 6); lucrată la roata rapidă (4)

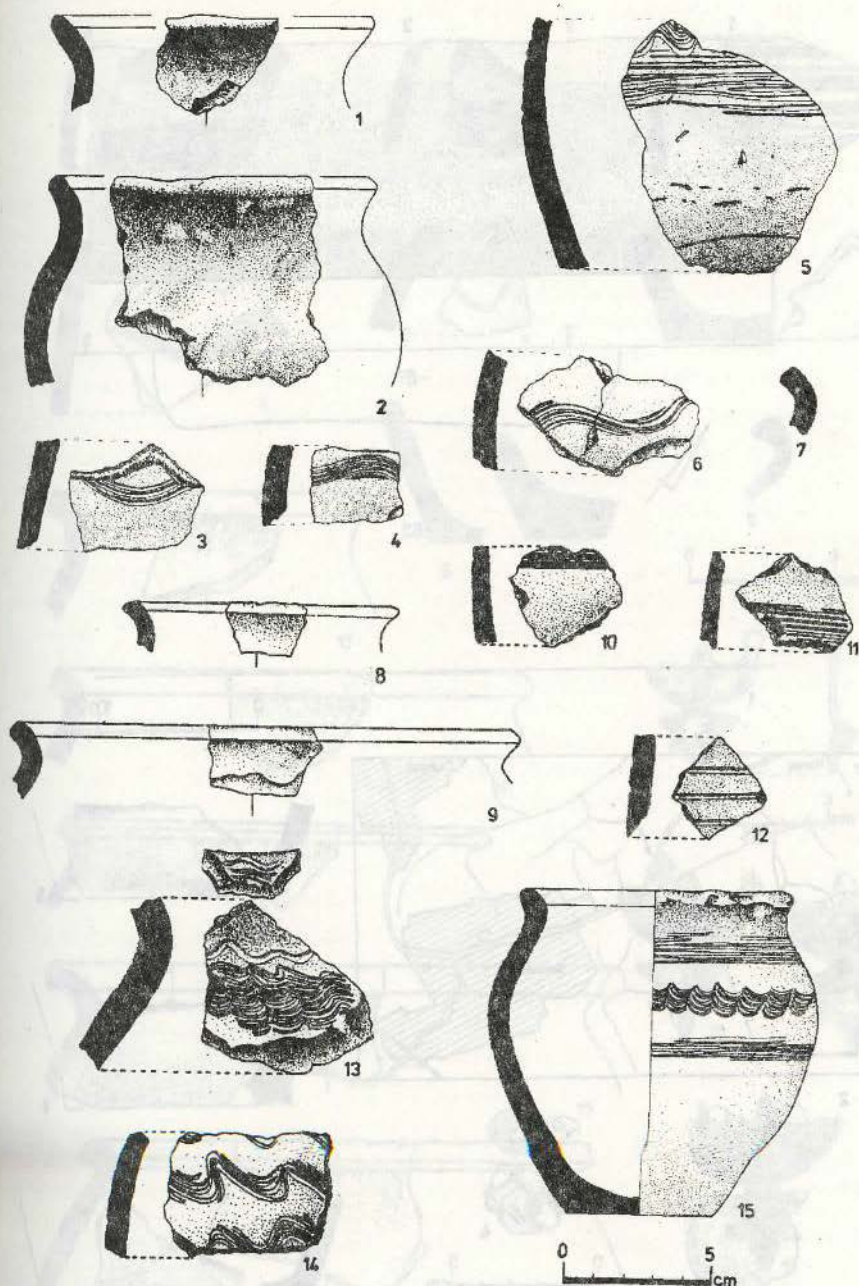
Pl. II. Culciu Mare - „Boghilaz“. Ceramică lucrată la roata înceată.

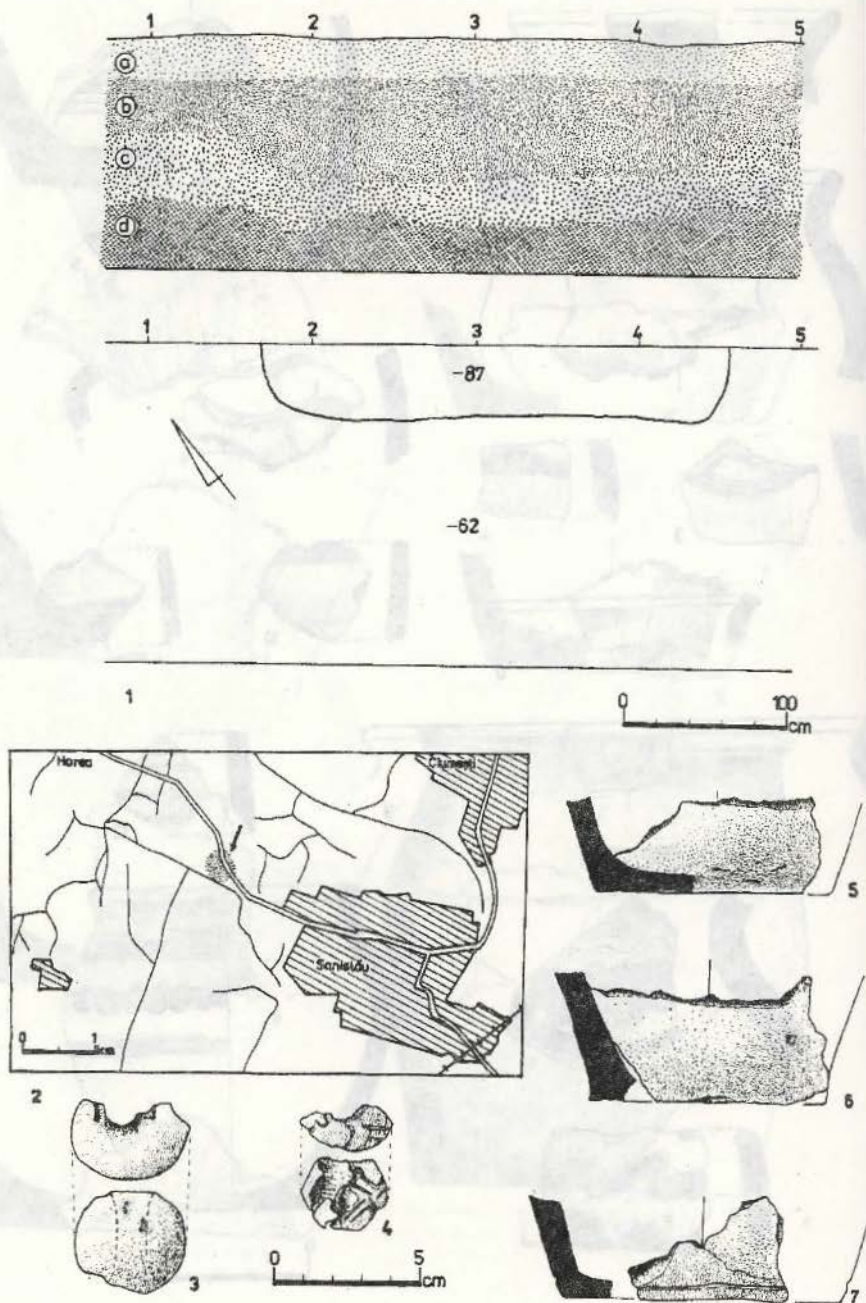
Pl. III. Culciu Mare - „Boghilaz“. Ceramică lucrată la roata înceată.

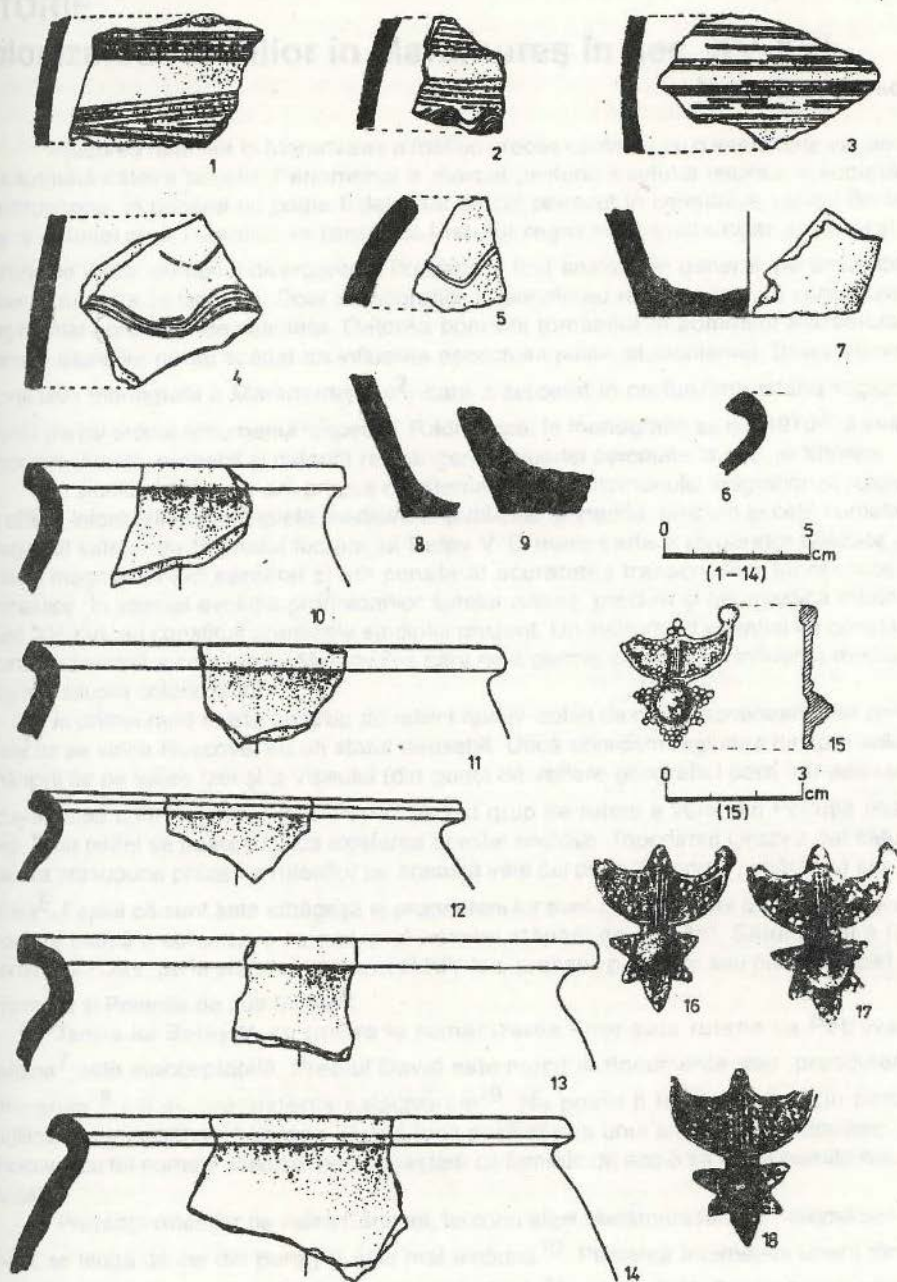
Pl. IV. Culciu Mare - „Boghilaz”. Ceramică lucrată cu mâna (6, 7); lucrată la roata înceată (3, 4); lucrată la roata rapidă (1, 2, 5). Culciu Mic (8).

Pl. V. Sanislău - „Drumul spre Horea“. Ceramică lucrată cu mâna (1, 2); lucrată la roata înceată (3-7); **Acâș**: ceramică lucrată la roata înceată (10-14). **Rădulești**: ceramică lucrată la roata înceată (8, 9). **Dindești** (1).

Pl. VI. Sanislău - „Drumul spre Horea”. a. Lentilă de nisip. b. Pământ negru-cenușiu. c. Pământ brun-cenușiu. d. Sterilul arheologic. Ceramică lucrată la roata înceată (5-7).

Pl. VII. Lazuri - „Râțul lui Béla“. Ceramică lucrată la roata înceată (1-6, 10-13); lucrată la roata rapidă (7, 9, 14); cercei bronz (15). Královský Chl'mec (16, 17). Karcša (18).